Il-Ħuttafa

Il-magażin ta' Klabb Ħuttaf

daqquqa tat-toppu

Numru 85

Marzu - April 2008

Ħej Ħbieb...

Ritratt ta' Aron Tanti

editorjal

Kultant jiġu nies ir-riserva naturali ta' l-Għadira u jaħsbu li se jaraw il-kukkudrilli u l-ħippopotami! Meta ngħidilhom: "Sorry xbin, dawn l-annimali f'Malta m'għandniex!", jagħtuni ħarsa diżappuntata. Forsi jkunu ħasbu li riserva naturali hija bħal żu fejn aħna npoġġu l-annimali selvaġġi biex jiġu n-nies jarawhom. Imma riserva naturali mhux hekk taħdem.

Riserva naturali hija biċċa art (jew baħar) li fiha tgħix flora u fawna interessanti. Jekk gvern ikun bil-għaqal u jimpurtah min-natura ta' pajjiżu jiddeċiedi li dik il-biċċa art (jew baħar) iħarisha minn kull ħsara, indħil jew żvilupp li jista' jsirilha. Għalhekk jiddikjaraha riserva naturali ħalli hemmhekk issaltan in-natura fil-paċi u bla tfixkil.

L-Għadira saret riserva naturali mhux biex nibdluha f'żu bl-annimali maqfulin. Lanqas xejn! L-Għadira saret riserva naturali biex insalvaw żewġ tipi ta' ambjent rari li jeżisti hemmhekk: (a) għadira mielħa li fis-sajf ma tinxifx u (2) l-ambjent mielaħ ta' madwar l-għadira, li bl-Ingliż jgħidulu *saltmarsh*.

Il-BirdLife tieħu ħsieb l-Għadira biex ħadd ma jagħmlilha ħsara. F'ħafna mir-riserva, lin-natura nħalluha tagħmel li trid, u l-flora tas-*saltmarsh* tikber hemm bir-rimi. Il-fawna wkoll titfaċċa weħidha: rettili u insetti u mammiferi Maltin jiġu weħidhom u jgħixu hemm fil-paċi.

Barra minn dawn, eluf ta' għasafar iżuru matul is-sena, ħafna minnhom ikunu ġejjin mill-Afrika jew mill-Ewropa u jieqfu hemm jistrieħu: min jgħaddi lejl u l-għada jitlaq, min jgħaddi ftit ġranet, min jgħaddi x-xitwa u anke jkun hemm min jitħajjar ibejjet, bħalma tagħmel il-monakella.

U bħall-Għadira, il-BirdLife tieħu ħsieb ukoll Is-Simar, riserva naturali oħra li salvajna fix-Xemxija. U kif taraw minn paġna 3, għasfur ieħor ġdid għadu kemm beda jbejjet f'Is-Simar.

Issa la jibda jbejjet il-ħippopotamu ngħidulkom :) :) :)

Victor

Victor Falzon
L-Editur

X'hemm mal-faċċata?

Jekk tara **daqquqa tat-toppu** (hoopoe *Upupa epops*) impossibli ma tagħrafhiex, b'dak it-toppu, dak il-munqar u dak ir-rix iswed u abjad. Ebda għasfur ieħor ma jixbaħha. Narawha fil-pases tar-rebbiegħa u tal-ħarifa. Min jaf, xi darba - meta nsolvu l-problema tal-kaċċa - forsi d-daqquqa tat-toppu tibda anke tbejjet f'pajjiżna.

Ritratt ta' Michael Sammut

Din il-ġmiel ta' pjanta hija t-**tengħud tas-siġra**. F'Malta għandna diversi speċi ta' tengħud imma din hija l-ikbar waħda. Jgħidulha tengħud tas-siġra għax kultant tikber qisha siġra żgħira, u fir-rebbiegħa ssir splużżjoni sħiħa ta' fjuri sofor, kif taraw fir-ritratti. Tikber fix-xagħri u kultant ikun hemm ħafna minnha.

F'Mejju l-fjuri tat-tengħux jibdew jinxfu u jsiru frott biż-żerriegħa

X'għandna?

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
X'għandna mid-dinja?	4
X'nista' nara tgħid?	5
Jaħuuu!	5
Il-Maskot!	5
Kif marret il-Mixja	6
iż-ŻEBBUĠA	7
Falko	8
Ambjenti: id-DEŻERT	9
Nilagħbu tikka	10
Daħħal membru	10
Dinja Waħda	11
Gallerija	11

Il-kumitat ta' Klabb Ħuttaf

Jason Aloisio • Matthew Borg Cardona
Desirée Falzon • Sylvia Falzon
Victor Falzon • Kathleen Mamo

kuntatt

indirizz
BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120
tel **21347644 / 21347645 / 21347646**
imejl **info@birdlifemalta.org**
imejl tal-magażin **il-huttafa@birdlifemalta.org**
websajt **www.birdlifemalta.org**

Klabb Ħuttaf

Klabb Ħuttaf huwa t-taqsima ta' BirdLife Malta għall-membri ta' taħt it-18-il sena. Għall-membri tal-Klabb nagħmlu ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, mixjiet, ħarġiet bil-lanċa, kampijiet u nagħmlu wkoll xogħol ambjentali. Kull xaharejn noħorġu dan il-magażin *Il-Ħuttafa* li nibagħtuh lill-membri d-dar bil-posta. Bħalissa l-Klabb fih xi 1000 membru. Sħubija fi Klabb Ħuttaf hija €7 (Lm3) fis-sena.

© Publikazzjoni BirdLife Malta, April 2008
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

aħbarijiet

Denis Cachia

It-tiġieġa għandha l-flieles!

Meta f'Malta jbejjet għasfur ġdid, għalina tal-BirdLife dik waħda mill-isbaħ aħbarijiet li nistgħu nisimgħu! U dir-rebbiegħa, frisk frisk, bejjet għasfur ġdid: it-**tiġieġa tal-baħar**.

LE MHIJIEX TIĠIEĠA, avolja jgħidulha hekk! It-tiġieġa tal-baħar (bl-Ingliż common coot) hija tip ta' gallozz. Tgħix fejn hemm l-ilma, speċjalment għadajjar b'ilma baxx li fih jikber il-ħaxix, u fejn jikber ukoll ħafna qasab folt ħalli ssib fejn tistaħba. U fejn f'Malta nsibu ambjent bħal dan? Ovvja! Fir-riserva naturali tas-Simar.

U proprju hemmhekk, għal nofs April, il-berdwoċers tal-BirdLife raw par tiġieġ tal-baħar b'familja ta' sitt flieles daqs tikka jgħumu magħhom. Jipiiii!

Il-flieles ikollhom rashom ħamra u blu u b'suf oranġjo ma' għonqhom u l-bqija ta' ġisimhom ikun iswed. Vera ħelwin! Taħwid ta' kuluri, imma vera ħelwin :)

Mill-album tal-familja...

Wieħed mill-flieles...

Mal-Mamà (jew Papà!)

Ħin l-ikel...

Tliet aħwa...

Sa l-aħħar ta' Mejju tistgħu tmorru tarawhom nhar ta' Ħadd f'Is-Simar

Ir-ritratti ta' l-album huma ta' Ray Galea

mid-dinja...

il-Baikal għandu problema...

Lake Baikal hija għadira kbira (315,000km² - mitt darba daqs il-Gżejjer Maltin) fil-qalba tas-Siberja. Hija wkoll l-iktar għadira fonda fid-dinja (sa 1637m). L-ilma tal-Baikal huwa kiesaħ ħafna u l-wiċċ ta' l-ilma jagħmel ħafna xhur iffriżat. Fil-Baikal jgħixu xi 2500 speċi ta' flora u fawna, inkluż ħafna ħut. Il-biċċa l-kbira (xi 80%) ta' dawn l-annimali u pjanti huma endemiċi, jiġifieri jgħixu hemmhekk biss u mkien iktar fid-dinja.

Imma llum il-Baikal għandu problema serja: minħabba l-global warming l-ilma qiegħed jisħon. Fir-rebbiegħa s-silġ qed jinħall iktar kmienu u fil-ħarifa qed idum iktar biex jiffriża. Dan jaffettwa ħafna l-ħajja ta' ġo l-għadira. Ix-xjenzati huma mwerwrin li ma jdumx ma jkun hemm diżastru sħiħ fil-biodiversità ta' Lake Baikal.

Ritratt ta' Lake Baikal mis-satellita. Il-Baikal tant hu fond li jesa fih 20% ta' l-ilma ħelu kollu tad-dinja!

Fil-Baikal tgħix in-**nerpa**, l-unika foka ta' l-ilma ħelu li teżisti fid-dinja. In-nerpa hija endemika għal din l-għadira - jekk tispiċċa minn hemm, tispiċċa mid-dinja!

Il-problema ta' l-avultuni fl-Indja għadha ma ssolvietx, u dawn l-għasafar enormi daqt jisparixxu.

Xi snin ilu l-avultuni fl-Indja bdew jonqsu b'rata tal-biża'. Sabu li kienu qed jieklu laħam ta' baqar mejtin li kellhom fihom mediċina li kienet qed toqtol l-avultuni. L-użu ta' dil-mediċina suppost twaqqaf u flokha ntużat mediċina oħra.

Imma mid-dehra l-problema għadha hemm għax l-avultuni għadhom qed jonqsu. Mill-1992 'l hawn, l-**oriental white-backed vulture** (ritratt) naqas b'99.9%, jiġifieri minn kull 1000 baqa' biss wieħed! Naqsu wkoll ħafna l-**long-billed vulture** u s-**slender-billed vulture**.

Iktar annimali ġodda...

Tim ta' 26 xjenzat mill-għaqda Conservation International għamlu spedizzjoni ta' erba' ġimgħat f'roqgħa tal-Brażil jisimha **Cerra Geral do Tocantins** biex jistudjaw in-natura t'hemmhekk. Kemm damu hemmhekk sabu total ta' 440 speċi ta' vertebrati, li 14 minnhom jidhru li huma ġodda għax-xjenza! Dawn jinkludu tmien ħutiet, tliet rettili (waħda minnhom tip ta' **legless lizard** - ritratt), amfibju (tip ta' **horned toad** - ritratt), mammiferu u għasfur (tip ta' wudpeker nanu).

horned toad

legless lizard

X'nista' nara tgħid?

Jason Aloisio jgħidilna fuq għasfur li nistgħu naraw daż-żmien tas-sena...

ir-rożinjol

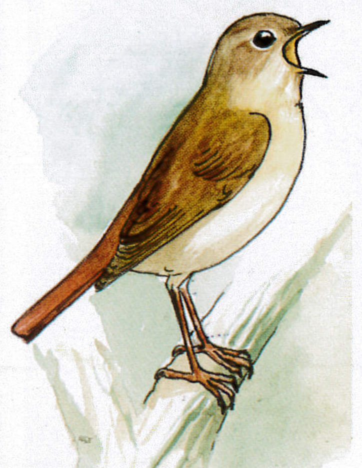

(*Għasafar Madwarna* p34)

Dan l-għasfur jissemma' ħafna fi ħrejjef, leġġendi u poeżiji. Jekk tarah m'għandu xejn speċjali: għasfur żgħir, ftit ikbar minn Tal-Bejt, kannella minn fuq, żaqqu bajdanija u denbu ħamrani. Diffiċli ferm tarah għax iżomm moħbi ġo veġetazzjoni folta. U kieku stess tarah mhux se jimpressjonak. Imma meta jiftaħ jgħanni, trid u ma tridx ikollok tieqaf tisimgħu. Għax l-għanja tar-rożinjol hi fost l-isbaħ li tista' tisma'. Rikka, melodjuża u sabiħa wisq. Kull meta ninzerta wieħed jgħanni f'xi wied kmieni filgħodu, nibqa' nisimgħu sakemm jieqaf.

Fil-bidu ta' April li għadda kellna xi ġranet fejn ġew numru mhux ħażin ta' rożinjoli. Anke f'Ta' Qali kien hemm xi erbgħa. U sakemm damu fostna stajna ngawdu l-għanja tagħhom. Ir-rożinjol huwa għasfur tal-passa, imma fl-1995 kien bejjet par fil-Buskett. Forsi xi darba jerġa' jitħajjar, ħa jkompli jpaxxina bl-għanja tiegħu.

JAHUUU!!

Fl-aħħar! Wara tant snin tiġġieled għalina, il-BirdLife għamlet rebħa kbira. Dis-sena l-kaċċaturi ma setgħux jisparaw fuqna l-**gamiem** fir-rebbiegħa. Għall-inqas forsi issa jkollna ċans inrabbu familja fil-kwiet. Grazzi BirdLife! Nisperaw li nibqgħu hekk għal dejjem. Turrrr! Turrrr! Turrrr!

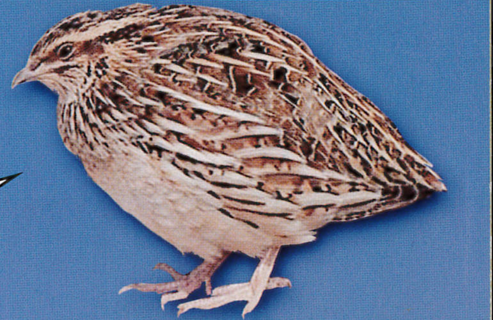

Anke aħna s-**summien** ħlisna minn koċċ qtil u sparar dir-rebbiegħa. Għoġbitni l-idea! Tokk-pitokk! Tokk-pitokk!

il-maskot

kif marret il-MIXJA

Fir-ritratt jidhru (mix-xellug) **Ħuttafa** (il-maskot ta' Klabb Ħuttaf), **Desirée Falzon** (kap tat-taqsima Edukazzjoni tal-BirdLife), **Kathleen Mamo** (kap ta' Klabb Ħuttaf), **Jacqueline Licari** (il-membru li l-iktar ġabret flus għall-Mixja), **Mark Marmarà** (mill-Bank of Valletta) u **Ċikkurillu** (il-maskot tal-BOV Young Savers' Club). Warajhom hemm il-bużżieqa ta' Dinja Waħda!

Marija Schranz

Il-Mixja Maratona tat-30 Marzu 2008 kienet suċċess minn kull naħa li tħares lejha!

L-ewwelnett ħarġitilna ġurnata bnazzi bla ħafna xemx li toqtlok u b'żiffa perfetta.

It-tieni konna grupp sabiħ. Ġew jimxu **170 ruħ** (+ 2 klieb!): membri, ġenituri, ħbieb, studenti, għalliema, u voluntiera tal-BOV. Tfal li sabu sponsors kien hemm 64, u b'kollox dawn ġabru total ta' **€1376.82** (Lm590). Din kienet ġabra rekord minn kemm ilna nagħmlu dawn il-mixjiet, u nixtiequ ngħidu grazzi lilhom kollha (ara l-lista sħiħa isfel). Grazzi speċjali lil **Jacqueline Licari** li weħidha ġabret €172.00 (Lm73.82)! Waw! B'dawn il-flus l-BirdLife issa tixtri iktar apparat għar-riservi naturali tagħna.

Il-mixja marret ħarir. Għaddejna mid-Dwejra u minn Binġemma, miż-Żebbiegħ u minn San Martin, mill-Wied tal-Pwales u spiċċajna fix-Xemxija ħdejn is-Simar. Fl-aħħar tal-mixja kellna sorpriża. Minbarra r-rigali li tqassmu lil min ġabar il-flus, kien hemm ukoll xorb u frott għal kulħadd, u kellna wkoll logħba fejn kulħadd ħalla l-marka t'idu biż-żebgħa fuq karta kbira biex iwiegħed l-imħabba tiegħu lejn in-natura. Waqt din l-attività l-membri ltaqgħu għall-ewwel darba ma' **Ħuttafa**, il-maskot tal-Klabb!

Grazzi kbira lil-Leaders kollha ta' Klabb Ħuttaf, li għenu qabel, waqt u wara l-mixja, lill-istaff tal-BirdLife li ħadu ħsieb l-attività ta' wara, lil sid il-kjosk li ġentilment tana x-xorb u l-frott, u lill-Education Partner tagħna l-Bank of Valletta. Iġri jasal Marzu ieħor ħalli nerġgħu nagħmluha!

Marija Schranz

lista ta' tfal li ġabru flus għall-mixja

Matthias Abela • Myron José Agius • Francesco Alexander • Daniel Aquilina • Joe Attard • Rachel Attard • Marzja Borg • Elsa Borg Saywell • Kathryn Bugeja • Roberto Buttiġieġ • Audrey Calleja • Simon Camenzuli • Thomas Camenzuli • Matthew Camilleri • Rebekkah Camilleri • Elisa Caruana • Faye Caruana • Mirea Caruana • Angela Cassar • Alexander Chetcuti • Joanne Ciantar • Rachel Ciappara • Ramon Cini • Mirjam Cremona • Janice Curmi • Maria Christina Curmi • Martina DeGabriele • Nicole DeGabriele • Christine Despott • Jade Doughty • Jean Michel Ellul • Michael Farrugia • Sean Farrugia • Sue Farrugia • Anthea Fenech • Ishmael Galea • Reece Hendrix Galea • Chanel Gatt • Maria Gauci • Nina Korkishchenko • Anja Kristensen • Majbritt Kristensen • Maria Laursel • Jacqueline Licari • Daniel Mallia • Michael Mercieca • Audrey Micallef • Melanie Micallef • Elsa Muscat • Matthew Nappa • Askya Pizzuto • Christine Pulis • Paul Saliba • Rachela Saliba • Maya Spiteri Dalli • Caroline Vassallo • Debbie Warrington • Suzie Warrington • Chayenne Xuereb • Hannah Xuereb • Chase Żahra Żammit • Charlene Pia Żammit • Christie Żammit • Mario Zammit

Minħabba ħsara li kellna fil-kompjuter tlifna xi ritratti, fosthom ir-ritratt tal-grupp li ħadna fil-bidu tal-mixja :(
Ta' dan jiddispjaċina ħafna, u nwegħedukom li jekk il-ħsara tissewwa, ir-ritratt tarawh fil-ħarġa tal-Ħuttafa li jmiss.

iż-żebbuġa

OLIVE *Olea europaea*

Pittura fuq vażun antik li turi nies bil-bsaten iwaqqgħu ż-żebbuġ mis-siġra. Għad hawn pajjiżi llum li għadhom jiġbru ż-żebbuġ bl-istess mod!

Iż-żebbuġa meqjusa siġra [1]**indiġena** tal-Gżejjer Maltin, għalkemm dan mhux magħruf fiċ-ċert. Hija indiġena żgur għax-xtut tal-Lvant tal-Mediterran. Iż-żebbuġa tant hija tipika tal-Mediterran li meta nitkellmu fuq klima Mediterranja nirreferu għal klima fejn iż-żebbuġa tista' tikber barra! Dis-siġra hija felħana għal xi ftit nixfa, imma mhux iż-żejjed.

Hija tinstab fil-familja OLEACEAE li fiha nsibu żewġ siġriet oħra Maltin: il-FILLIERJA u l-FRAXXNU. Iż-żebbuġa hija waħda mill-iktar żewġ siġriet importanti fil-biedja tal-Mediterran (l-oħra hija d-dielja), u magħha hemm marbuta ħafna l-istorja tal-bniedem, mill-qedem sal-lum. Fi Skorba (Mġarr, Malta) nstab fdal ta' saqaf magħmul minn injam taż-żebbuġ. Das-saqaf għandu mal-5000 sena!

L-aktar prodott importanti taż-żebbuġa huwa ż-**żejt**. Daż-żejt, magħsur miż-żebbuġ, jintuża ma' ħafna ikel Mediterranju. Imma ż-żejt taż-żebbuġa kien jintuża wkoll bħala fjuwil. Qabel ma daħal l-elettriku, bil-lejl l-imsiebaħ kienu jinxtegħlu biż-żejt taż-żebbuġa. L-isem taż-Żejtun ġej mis-siġar li kieku jitkabbru għaż-żejt.

Prodott ieħor taż-żebbuġa huwa ż-**żebbuġ tal-mejda**, li jittiekel wara li jkun tħalla fis-salmura. Jeżistu mijiet ta' varjetajiet ta' żebbuġ u Malta wkoll għandha l-varjetà tagħha: dik tal-Bidni. Prodotti oħrajn taż-żebbuġa huma l-**ingwenti mediċinali** u l-**injam.** L-injam taż-żebbuġa huwa iebes ħafna u jintuża għall-iskultura.

Iż-żebbuġa tgħix mijiet tas-snin. Fil-Bidnija hemm daqs 17-il siġra xjuħ li għadhom minn żmien ir-Rumani Biżantini, jiġifieri għandhom xi 1400 sena! Huma l-aktar siġar antiki fil-gżejjer Maltin. Dan jurina wkoll li Malta ilha ħafna tipproduċi ż-żejt taż-żebbuġa. Illum dil-produzzjoni ħadet spinta 'l quddiem bis-saħħa ta' l-Unjoni Ewropea.

Kif nafu lkoll, iż-żebbuġ ikollu l-għadma, li hija fil-fatt iż-żerriegħa. Fir-rebbiegħa (jiġifieri bħalissa) s-siġra taż-żebbuġ timtela fjuri żgħar, li wara jiddakkru u jsiru żebbuġ. Fil-ħarifa ħafna għasafar tal-passa jieklu ż-żebbuġ, u bis-saħħa tagħhom tinfirex is-siġra. Fost dawn l-għasafar hemm l-isturnell li jiekol il-laħam ta' madwar l-għadma imma l-għadma stess jobżoqha, u fejn taqa' tista' tinbet u tikber f'siġra.

Iż-żebbuġa hija mħarsa mill-liġi.

il-masġâr **Charles F. Grech**

żebbuġa xiħa

Victor Falzon

Frott nej...

Aron Tanti

...u frott misjur!

Victor Falzon

[1]**indiġena**: minn dejjem kienet tikber f'dak il-post

Ħbieb Falkuni,

Min qal li l-kaċċa fir rebbiegħa ma tagħmilx effett fuq il-popolazzjoni ta' l-għasafar?! Din ir-rebbiegħa (li fiha għall-ewwel darba l-kaċċa ma nfetħitx) stajna nosservaw numru ikbar ta' tjur differenti.

Per eżempju jien fejn kont nobsor li qatt ħa nara għexieren ta' gamiem deħlin minn fuq il-baħar u jistrieħu fis-siġar bla ma jinqatlu. Qisha ħolma li saret realtà!

Però l-affarijiet mhux hawn jieqfu. Sfortunatament xorta għad hawn kaċċaturi li qed jipprattikaw kaċċa illegali. F'April il-BirdLife organizzat kamp li fih ħadu sehem kemm barranin kif ukoll Maltin. F'dan il-kamp li dam kważi tliet ġimgħat saret sorveljanza xjentifika tal-passa ta' l-għasafar, u l-parteċipanti żammew għassa wkoll għal kaċċa jew insib illegali li jaraw, biex dan jirrappurtawh lill-ALE.

Wara 46 sena ta' ħidma (il-BirdLife twaqqfet fl-1962), nistgħu ngħidu li għamilna pass importanti 'l quddiem. Imma biex niżguraw li ma jibqax ikun hawn kaċċa illegali rridu nibqgħu naħdmu biex ma mmorrux passi lura.

U dan ma jistax issir jekk mhux bl-għajnuna u s-sapport tagħkom il-membri wkoll!

Matthew

Matthew Borg Cardona

Attività

Ftit ftit Foresta 2000 ssir bosk Mediterranju li jkun habitat tajjeb għal flora u fawna li jħobbu s-siġar. Iktar ma ngħinuha, iktar dil-ħolma sseħħ malajr.

Ħa mmoru nagħmlu xogħol ħafif biex ngħinu fil-Foresta 2000.

Foresta 2000 hija medda kbira art taħt it-Torri l-Aħmar (ħdejn l-Għadira) fejn, kif tafu, il-BirdLife qed tagħmel proġett ta' afforestazzjoni. S'issa tħawlu ma' l-14,000 siġar u arbuxxelli hemmhekk, u dawn il-pjanti 'l quddiem ħa jiffurmaw bosk Mediterranju, fejn l-għasafar jistgħu jistrieħu waqt il-passa tagħhom.

Wara li naħdmu, ħa ninżlu fil-bajja ta' l-Għadira fil-qrib, fejn ħa jkollna barbikju.

Tinsewx iġġibu l-malja magħkom.

Data u ħin lil min iċempel.

Min jixtieq jiġi għandu jċempel lil Matthew fuq 99886811

Falko hija t-taqsima żgħażagħ (13+) tal-BirdLife. Ko-ordinaturi **Stefan Azzopardi** u **Matthew Borg Cardona**

merlin library

the name in publishing and bookselling since 1964

An unbelievable range of books to suit all tastes at the best prices

www.merlinlibrary.com
mail@merlinlibrary.com

merlin library

Mountbatten Str. Blata l-Bajda HMR 1575

T: 21 234438
21 221205
F: 21 221136

Wara snin tiktbilna dwar il-problemi ta' l-ambjent, Elisabeth issa ħa tibdielna sensiela ġdida dwar l-ambjenti stess!

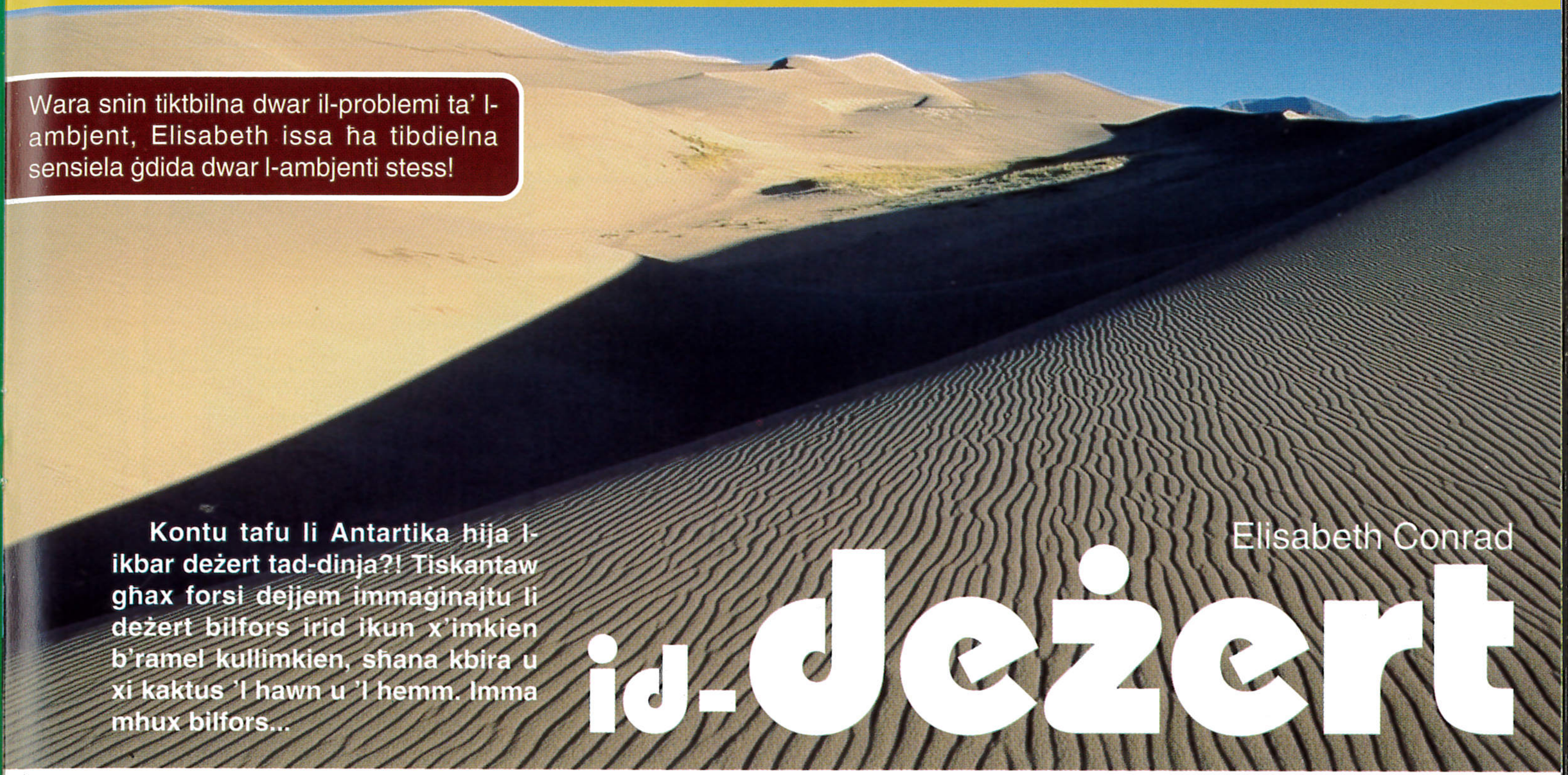

id-deżert

Elisabeth Conrad

Kontu tafu li Antartika hija l-ikbar deżert tad-dinja?! Tiskantaw għax forsi dejjem immaġinajtu li deżert bilfors irid ikun x'imkien b'ramel kullimkien, sħana kbira u xi kaktus 'l hawn u 'l hemm. Imma mhux bilfors...

X'inhu deżert?

Il-karattru ewlieni ta' deżert huwa n-nuqqas ta' xita. F'dan l-ambjent xita tagħmel ftit li xejn, u l-ftit li tagħmel tkun ġeneralment f'ħalbiet qosra imma qawwija. Għalfejn ma tagħmilx xita f'dawn il-postijiet? Biex nifhmu, irridu nifhmu kif tifforma x-xita.

Ix-xita s-soltu tagħmel meta l-arja tisħon, tespandi u titla' 'l fuq. Kif tilħaq ċertu għoli, l-arja tiksaħ u ma tkunx tista' żżomm l-ilma... u tagħmel ix-xita! Fejn dan ma jiġrix, ix-xita ma tagħmilx.

Kif jifforma?

Id-deżerti jiffurmaw minħabba

(a) atmosfera

(b) muntanji

(ċ) kurrenti kesħin tal-baħar.

Nibdew bl-atmosfera. F'postijiet fejn l-arja tkun taħt pressjoni għolja, din l-arja tibqa' fil-baxx, ma togħliex u għalhekk ma tagħmilx xita. Jekk tħarsu lejn mappa tad-dinja taraw li d-deżerti jinsabu f'żewġ żoni ewlenin (Lat 20-30º N u Lat 20-30º S), li huma postijiet ta' pressjoni għolja.

Fit-tieni każ, l-arja tiltaqa' ma' muntanja, titla' 'l fuq u titlaq ix-xita kollha fuq il-muntanja. Sa ma tasal fuq l-art ta' wara l-muntanja, l-arja ma jkunx fadlilha ilma, u għalhekk dawn il-postijiet isiru deżert. L-Atacama huwa eżempju ta' dat-tip ta' deżert. Hemmhekk l-arja tkun għaddiet minn fuq il-muntanji Andes u x-xita tkun diġà niżlet kollha.

Fit-tielet każ, il-kurrenti kiesħa tal-baħar ikessħu l-arja, li mbagħad titlaq ix-xita kollha... fuq il-baħar stess! Sa ma l-arja tasal fuq l-art, tkun niexfa, u għalhekk fix-xtut ta' xi kontinenti nsibu wkoll id-deżert, per eżempju n-Namib fin-Namibja.

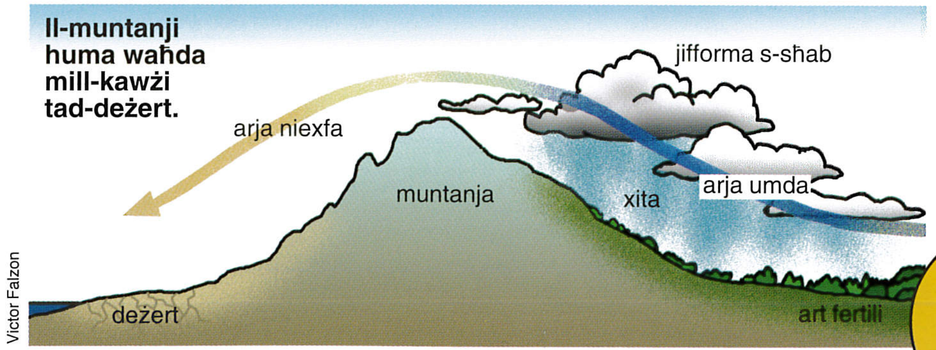

Fejn huma d-deżerti tad-dinja?

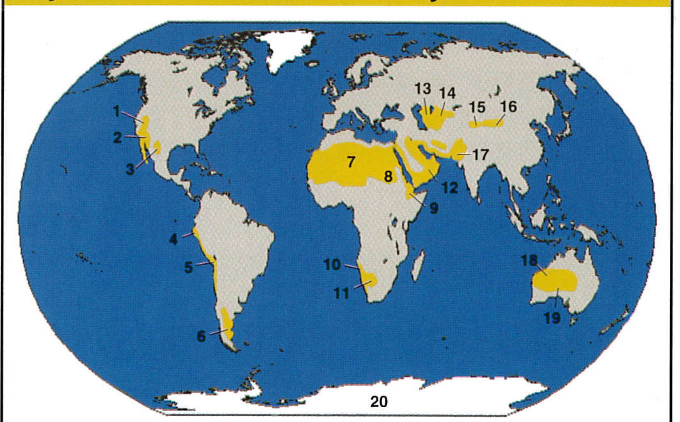

1 Great Basin	6 Patagonian	11 Kalahri	16 Gobi
2 Mohave	7 Sahara	12 Rub Al Kħali	17 Thar
3 Sonoran	8 Nubian	13 Garagum	18 Great Sandy
4 Sechura	9 Denakil	14 Qyzylqum	19 Great Victoria
5 Atacama	10 Namib	15 Takla Makan	20 Antartika

L-ambjent fiżiku tad-deżert ivarja immens. Hemm deżerti kesħin u deżerti sħan. Dawn kollha bil-karattru partikolari tagħhom. F'deżerti sħan it-temperaturi jvarjaw ħafna, minn sħana kbira għal kesħa kbira.

Id-deżerti kollha huma ambjenti b'kundizzjonijiet estremi, però nagħmlu żball jekk naħsbu li ma fihomx varjetà ta' ħajja. Id-deżerti għandhom flora u fawna speċjali u adattata għal dawn l-ambjenti uniċi.

Però dwar il-ħajja tad-deżert nitkellmu fil-ħarġa li jmiss...

L-Atacama huwa l-aktar post niexef fid-dinja. Xjenzati jaħsbu li f'xi nħawi ta' l-Atacama **qatt** m'għamlet qatra xita!

Nilagħbu tikka

ma' **Janet** u **Amy Gerardi**

A	B	Ċ	D	E	F	Ġ	G	H	Ħ	I	J	K	L
8													

M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Ż	Z
3					1								

Solvi t-**tisliba**. Il-kliem kollu għandu x'jaqsam mal-Mixja Maratona li għamilna f'Marzu.

Kull numru jfisser ittra differenti. Biex ngħinukom kxifnielkom tlieta!

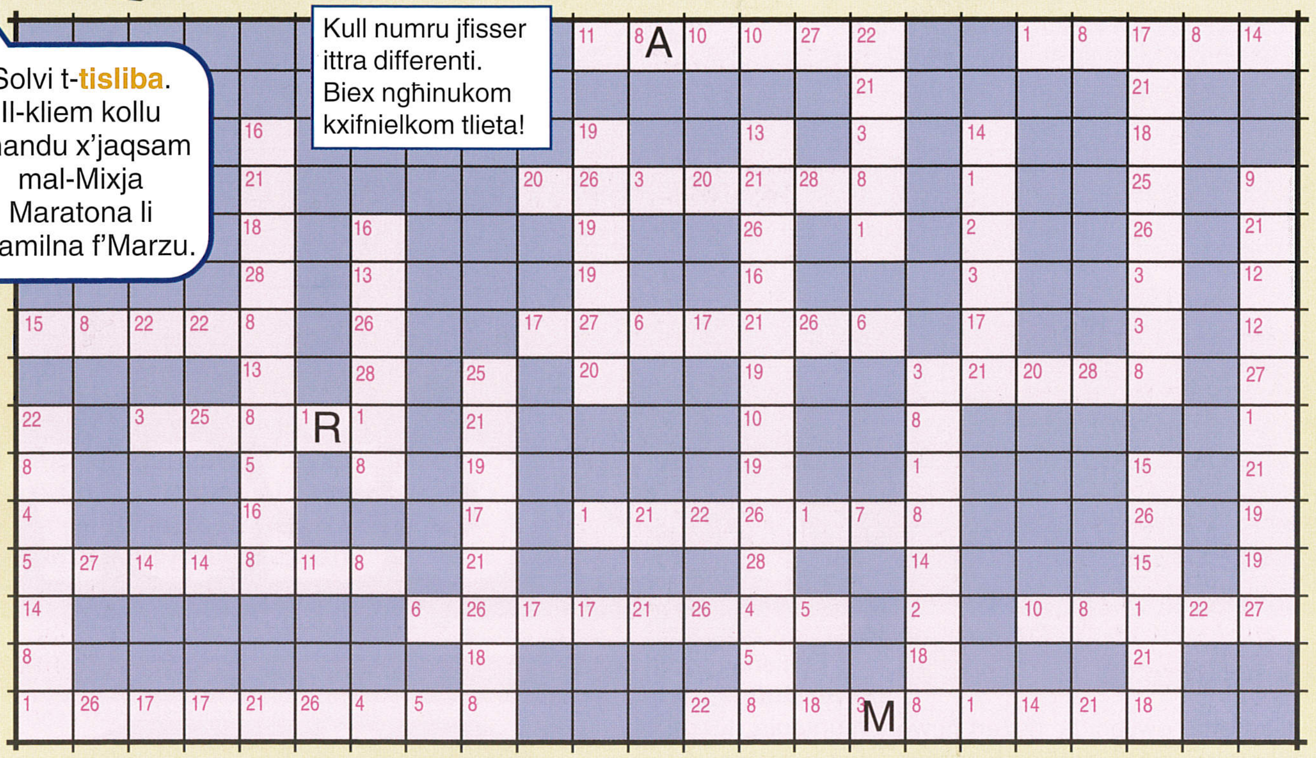

Tixtieq tgħinna nkabbru l-Klabb?

Għal kull membru ġdid li inti ddaħħal, aħna nibagħtulek **5 pitazzi tal-BirdLife!**

1. Ħajjar lil sħabek u lil ħutek jidħlu fi Klabb Ħuttaf.
2. Ikteb id-dettalji tagħhom fuq kopja tal-formola t'hawn taħt.
3. Imla isfel nett id-dettalji tiegħek stess.
4. Ibagħtilna kollox, flimkien mal-miżata €7 (Lm3.00)

L-indirizz tagħna huwa **BirdLife Malta 57/28 Triq Abate Rigord, Ta' Xbiex XBX 1120**
Tibgħatx flus bil-posta, imma ċekk pagabbli lil BirdLife Malta

Għażiż Klabb, jiena daħħalt membru ġdid. Dawn huma d-dettalji tiegħu/tagħha:

isem u kunjom ______

indirizz ______

______ postcode ______

data tat-twelid ______ telefon ______ imejl ______

skola ______

...u dawn huma d-dettalji tiegħi stess:

isem u kunjom ______

indirizz ______

______ postcode ______

membership number ______ telefon ______ imejl ______

skola ______

tqattax il-magażin • agħmel kopja • tqattax il-magażin • agħmel kopja •

tqattax il-magażin • agħmel kopja • tqattax il-magażin • agħmel kopja •

titwila lejn

Dinja Waħda

Desirée Falzon

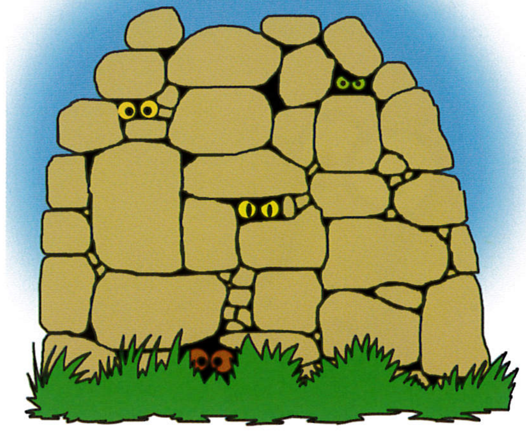

Qatt innutajtu li fil-kampanja l-ħitan mhumiex bħall-ħitan tad-djar? Qed ngħid għal dawk iċ-ċnut ta' bejn l-għelieqi jew mal-mogħdijiet, dawk li jgħidulhom ħitan tas-sejjieħ.

Did-darba se niffukaw fuq il-ħitan tas-sejjieħ permezz ta' Attività 26 li jisimha **The Wall**. Għaliex fil-kampanja l-bdiewa jibnu ħitan tas-sejjieħ u mhux ħitan bil-kantun u l-briks?

Il-ħajt tas-sejjieħ jinbena bil-ġebel tal-gagazza. Dal-ġebel ikun kollu ħofor u ma jkunx maqtugħ bil-ġnub dritti. Allura meta jibnu bih, il-ġebliet ma joqogħdux puliti puliti ħdejn xulxin. Imma taħsbux li dan xi żball jew li l-bidwi qed jipprova jeħles bil-ħafif. Anzi ħajt tas-sejjieħ irid ħafna iktar sengħa biex jinbena, għax meta jibnuh jużawx tikħil imma kull ġebla jridu jsibulha post eżatt qisha *jigsaw puzzle*!

Ħajt tas-sejjieħ għandu użu mhux biss għall-bidwi, imma huwa wkoll ħabitat tajjeb għal ħafna annimali żgħar, fosthom insetti u rettili. F'din l-attività intom toħorġu fil-kampanja ma' l-għalliema tagħkom u tagħtu ħarsa mill-viċin lejn wieħed minn dawn il-ħitan tas-sejjieħ: tkejlu, tosservaw, tpinġu, tfittxu eċċ. Insomma ma ngħidilkomx iktar ħlief: qisu li tgħidu lill-għalliema biex Attività 26 ma taqbżuhiex, ħalli toħorgu tiskopru kemm huwa interessanti ħajt tas-sejjieħ!

Jekk il-klassi tagħkom għadha m'għamlitx attivitajiet Dinja Waħda, ħajru lill-għalliema biex intom ukoll tagħmlu attivitajiet mill-Action Guide li qassamna fl-iskejjel. Tgħinu lill-ambjent waqt li titgħallmu dwaru.

BirdLife MALTA

Dinja Waħda hija kampanja edukattiva li qed titmexxa fl-iskejjel primarji minn BirdLife Malta flimkien ma' Bank of Valletta Ltd, il-partner tagħha fl-edukazzjoni.

BOV Bank of Valletta

gallerija

Ibagħtulna **tpinġijiet** jew **ritratti** naturali tagħkom ħalli nġibuhom f'*Il-Ħuttafa*.

Tibagħtux ta' annimali domestiċi.

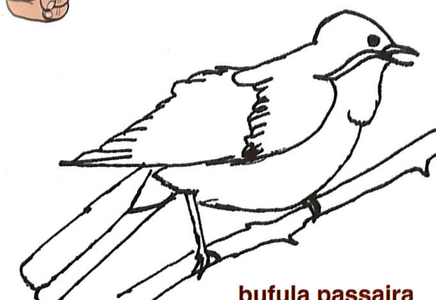

bufula passajra
Ayrton Hayman 10

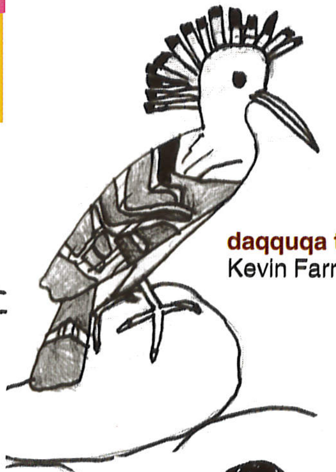

daqquqa tat-toppu
Kevin Farrugia 10

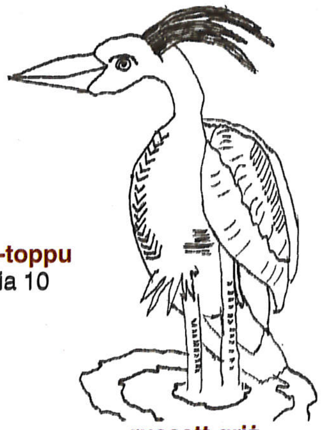

russett griż
Celine Abela 8

baghdan aħmar
Nicholas Galea 14

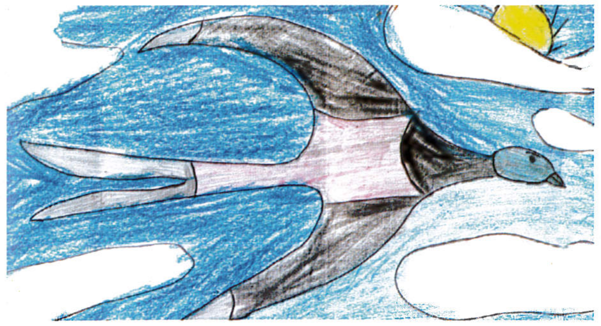

ħuttafa Nathaniel Calleja Gera 6

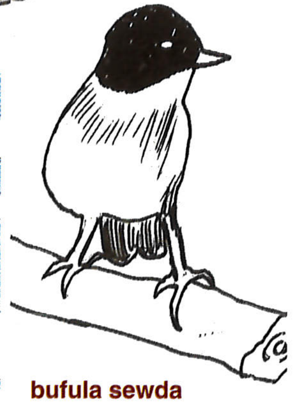

bufula sewda
Brian Birmingham 11

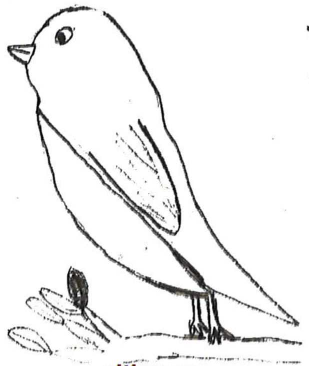

pitirross
David Vella 9

rożinjol
Omar Agius 11

Bank of Valletta

BOV YOUNG SAVERS ACCOUNT®

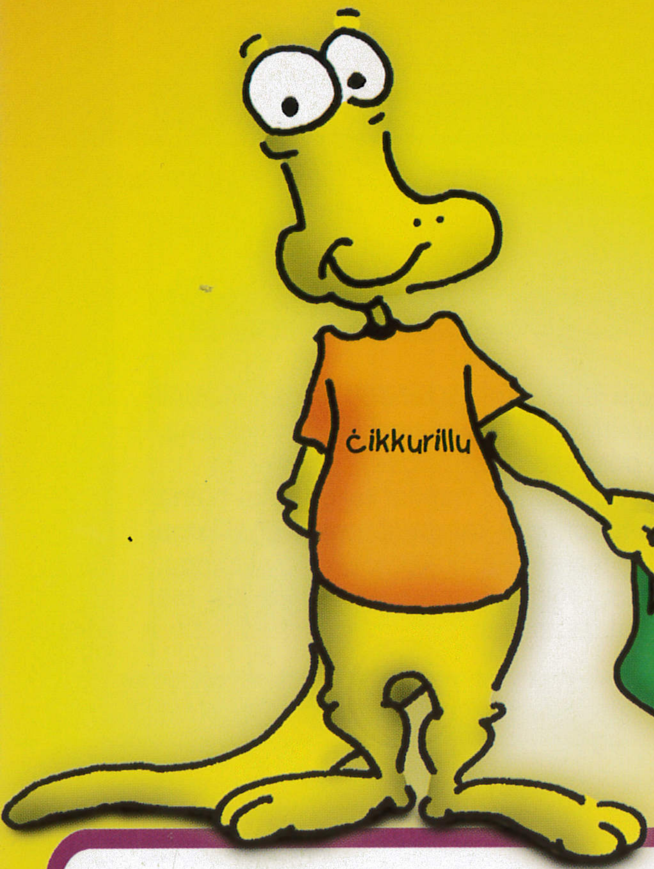

Mid-djarju kulturali ta' Ċikkurillu

Hello ħbieb!! Kif intom? Illum ser nerġgħu nitkellmu fuq l-ambjent naturali ta' madwarna. Min minnkom ma jħobbx imur passiġġata fil-kampanja, speċjalment f'dawn iż-żminijiet?

Imma, bħal kull ħaġa oħra, trid tieħu ħsiebha u tibża' għaliha biex tkun tista' tibqa' tgawdiha. Għaldaqstant, il-Bank of Valletta nieda skema ġdida biex isebbaħ l-ambjent. Permezz ta' din il-kampanja, il-Bank qed jaħdem flimkien mal-kunsilli lokali u mal-Gvern Ċentrali, biex inħawwlu ħamsin siġra f'kull belt u raħal madwar Malta u Għawdex. Infatti l-BOV qed jippjana li jħawwel ta' l-inqas 3,000 siġra mifruxa madwar il-gżejjer. Din il-kampanja bdiet fi Ġnien is-6 t'Awissu ġewwa l-Marsa.

Huma l-impjegati tal-fergħa tal-Bank stess li jħawwlu s-siġar fil-lokalità. Huma jkunu akkompanjati mill-Maniġer tagħhom, flimkien mas-Sindku u rappreżentanti oħra tal-kunsill. Jien ġieli mort magħhom tafux, għax vera nieħu gost inħawwel xi siġra. F'uħud mill-postijiet, ġew ukoll xi tfal ta' l-iskola jarawna, u għamlu xi proġetti vera sbieħ fuq din it-tema.

Illum ser inħallikom hawn ...saħħa ħbieb!

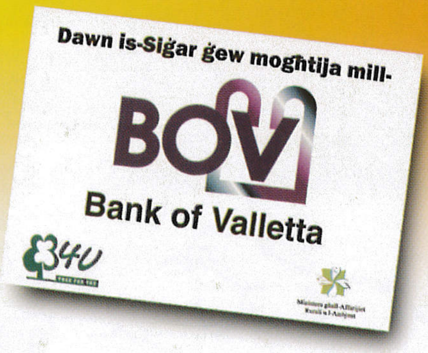

www.bov.com 2131 2020

BOV 19031

Maħruġ mill Bank of Valletta p.l.c., 58 Triq Zakkarija, Valletta VLT 1130 Malta

BOV Bank of Valletta

Impenn lejn is-Suċċess tiegħek